

АНДРІЙ ВОЛОЦЯК

ДОВБУШЕВІ
СКАРБИ

бібліотека українського мистецтва

uartlib.org

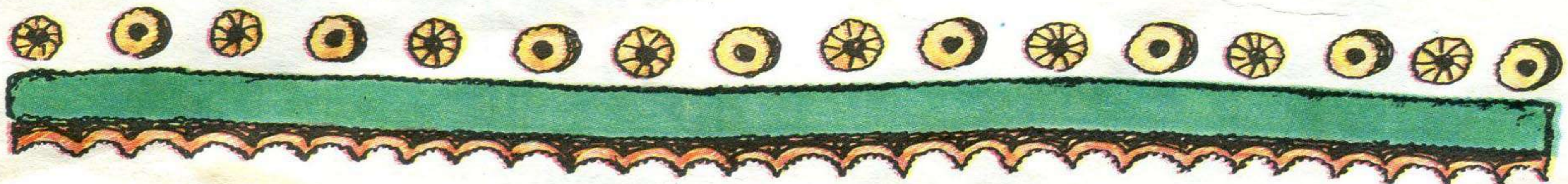
АНДРІЙ ВОЛОЩАК
ДОВБУШЕВІ
СКАРБИ

КАЗКА-ПОЕМА

ВИДАННЯ ДРУГЕ

Художник Софія Караффа-Корбут

ВИДАВНИЦТВО «КАМЕНЯР» · ЛЬВІВ · 1976

I

Над струмком,
Над беріжками
Кучерявими садками
Огорнулося село.
Заметіллю яблунь в квітні,
В липні — сонцем і блакиттю,
В жовтні — золотом цвіло.

Груші, яблуні та клени
Гаєм розлились зеленим.
В тім гаю — хатки низькі.
Під гіллям дерев високих
Простяглись уздовж потоків
Сірі вулички вузькі.

Край села усім відома
Кузня.
В ній — неначе вдома —
Кожен наймит і ратай.
То до неї й з сіл сусідніх
Протоптали люди бідні
Не один широкий плай.

Як зберуться в кузні люди —
Яць-коваль розправить груди,
Кине молота із рук,
Згасить ярий жар у горні,
З лоба піт рукою згорне.
В кузні стихне перестук.

Повідає він громаді,
Що завжди послухать радий
Давню повість полонин.

I, вслухаючись в ту мову,
Не пропустить ані слова
Ковалів маленький син.

Все Івасеві цікаве,
Цікавіше, як забави
З дітваками на дворі.
А найбільше очі сяють,
Як про Довбуша співають
Разом батько й дід Андрій.

Як опришки — гір соколи
Несли з верховин на доли
Волю в спалахах заграв;
Як добро з комор розбитих
Глитаїв — панів неситих —
Довбуш бідним роздавав;

Як, немов шалений вітер,
Дуків змушував тремтіти
Довбуша нещадний гнів;
Як свій скарб далеко в горах
В зачарованих коморах
Заховав він від панів.

Там і золото, й каміння,
Що аж бризкає промінням,
Сліпить очі,
Мутить ум.
Є там книга на карнизі,
І сова сидить на книзі,
Мов мудрець, в полоні дум.

Дід Андрій спитав хлопчину:
— Хочеш скарб шукати, сину?

— Хочу! Нині ж!
— Е! Зажди!
Підрости, пізнай науку,
Загартуй у праці руки,
А тоді вже — в гори йди.

II

Лиш настав погожий ранок,—
З'їв — не з'їв Івась сніданок,
Скибку хліба в торбу взяв.
Нишком вислизнув із хати,
І в розбуджені Карпати
Стежкою попрямував.

Вже минув лісок і другий,
Знов село...
Круті ярugi...
В ручаях дзюрчить вода.
Сонце, начебто жар-птиця,
Розкида на ліс косиці,
В звори, в хащі загляда.

Йвась в дорозі притомився...
Під сосною зупинився,
Сів спочити лиш на мить.
І не зчувся, як не стало
Неба, й сонце заховалось.
Тільки ліс шумить, шумить...

І ураз до нього з лісу,
Крізь гілля густу завісу,
Вийшов Довбуш з топірцем:
— Встань-но,— мовив,—
Годі спати!

Чуєш?
Кличуть нас Карпати!..—
Взяв хлопчину, мов пірце,
І поніс його.
Крок ступить —
Через гору переступить,
Через річку,
Через яр.
А кругом щось дзвонить, грає,
Небо іскорками сяє,
Місяць — човником з-за хмар.

Як добравсь до Чорногори,
Мовив: «Тут мої комори,
Легінів моїх житло».
І могутніми руками
Відкида зелений камінь,—
Аж у зворах загуло.

Камінь —
 мов гранітні двері...
Увійшов у глиб печери
Поруч з Довбушем Івась.
Бачить золото у скрині,
А от книга блідо-синім
Ніжним сяйвом зайнялась.

Світлячки —
 мов іскри, в шпарах.
Ніби відьма в окулярах,
Заховалась в кут сова.
Величезними очима,
Наче каганцями, блима
Кругла сива голова.

БУКВАР

Щось говориш, наче в сні...
Цю ж купила тільки вчора:
Йти тобі до школи скоро.
Хочеш вчитися чи ні?
— Хочу, мамо! Навіть нині!

І в обкладиночці синій
Книжку хлопчик розгорта.
В ній — малюнки:
звірі, квіти...

Гори, ліс,
дорослі, діти...
Ніби та... Та ні, не та!..

V

Почорніли ниви голі.
Лиш бадилля ген на полі
Ще жовтіє де-не-де.
Івась поклав буквар в торбину
І, всміхнувшись горам синім,
В Ясеницю —
в школу йде.

Боязко...
А все ж цікаво
Сісти за учнівську лаву
В тім будинку на горбі.
Задививсь Івась на нього...
Щось важкими стали ноги.
Радо б геть додому біг.

Та лункий дзвінок із школи,
Наче жайворонок в полі,
В класи всіх дітей зове.

Де й подівся страх незнаний!
І Івась ступив на ганок,
Радий взнати все нове.

Ось вже він сидить у класі.
За столом у чорній рясі
Став гладкий безвусий піп.
На стіні — Христос розп'ятий.
На столі (нащо — не знати) —
Із берези різок сніп.

Якось дивно, неприємно...
В класі наче стало темно
Від різок,

попа,

Христа...

— Ну, найперше в нас молитва, —
Очі вчителя, як бритва,
В усміх скривлені уста.

VI

Так і почалась наука,
Не наука, просто мука:
Скаже учень щось не те —
Піп-учитель в тій хвилині
«Пише» хлопцеві на спині
Різкою письмо святе.

Отаке «навчання» в школі —
Гірш татарської неволі,
Повне страху, повне сліз.
Та впродовж шкільного року
Дехто, хоч і кволим кроком,
В букварі до «ять» доліз.

А Івась?
Як в нього справи?
Цей жорстокий і лукавий
Піп приборкав і його?
Чи гнучке гілля берези
Думать вивчило «тверезо»,—
Не відстоювать свого?

Запитайте педагога,
Дасть оцінку дуже строгу
(Там — чи правда, чи брехня):
— О, він вчиться дуже добре!
Тільки страх який хоробрий
Ледарів оборонять!

А хоробрий він не даром,
Бо чужу сприймав він кару
Від попівської руки,
Як удар по власнім тілі.
Очі хлопчика горіли,
І стискались кулаки.

Скоса піп-учитель гляне:
— Що шепочеш там, Іване?
— Гріх дітей вам катувать!
Іншим разом інше скаже,
Врешті, піп з берези каші
Дасть йому покуштувать.

Як зненацька різка свисне —
Йвась лиш зуби міцно стисне
(«Таж людину бити гріх!»).
І пощади не благає:
В серці хлопця виростає
Гнів до кривдників усіх.

Пролунав останній дзвоник...
Всі розбіглись — не догониш,—
Їх мов вимели вітри.
Опустіла зразу школа.
Тихо, мертво доокола,—
Ні попа, ні дітвори.

Ясениця — недалеко.
Звідси, мов на крилах, легко
В Нагуєвичі летіть.
...Вбіг Івась у рідну хату,
Мовби сповнив її святом,
Шумом буйних верховіть.

VII

— Тиждень погуляв, небоже,
А тепер ти нам допоможеш,—
Мовив батько,—
Тут ось бич.
Треба вигнати корову
На леваду чи в діброву.
Ти ж, Іванку, не панич!

А в ліску чи на леваді
Пастухи Івану раді —
Є завжди у нього щось:
Чи сопілка, чи герлига,
Чи нова цікава книга,
Нудьгують не довелось.

Він читав у хаті, в полі,
В дощ — на сіні у стодолі...
Тільки ж не зустрів ніде
Книги, що вві сні побачив,

Та чуттям своїм гарячим
Вірив,
що її знайде.

VIII

Знов Івась і діти в школі.
Та уроки йдуть поволі,
І на них нудьгує він.
Бо що вчать тут —

все вже знає,

І думками геть літає
Ген, хмаринам навздогін.

Десь на п'ятий день науки
Кинув піп: «Бери у руки
Торбу. Геть іди від нас».
Смика жартом за чуприну:
«Вирушай ти, хлопський сину,
Вчитися у третій клас».

IX

Не було у третім класі
Вже попа у чорній рясі,
Інший вчитель стрівся тут —
З окулярами на носі,
З ластовинням, наче просо.
Замість «добре» каже «гут».

«Дер, ді, дас,
іх бін, іх габе»...

Букви хитрі криволапі
Із таблиці хтось чита.
Бачить хлопець книгу нову,—

З неї вчать німецьку мову,—
Тільки книга й ця — не та.

Пролітає кожна днина,
Начебто одна хвилина,
Повна невідкладних справ:
І повчитися, й погратись,
І з товаришем зайнятись,
Щоби двійок не дістав.

X

Знову рік шкільний скінчився.
Хто з Іваном пильно вчився,
Тих екзамен не злякав.

По екзамені —

гей, доле!—

Річка, ліс,

як море, поле.

Даль, мандрівками п'янка.

Знов Івась наш —

вільна птиця:

То з друзками на суніцях,
То з худобою в ліску,
А частенько в кузню тата
Прибіжить — дядькам читати
Вголос книжечку яку.

І сьогодні він так само
По забавах з хлопчачами
В кузню ввечері забіг.
Батько простягнув книжину:
— Почитай-но людям, сину,
Стань сюди ось, на поріг.

Підійшов Івась до світла.
І йому, мов день розквітлий,
Колір книги в очі впав.
Схвилювався враз хлопчина:

Нагадала книжка синя
Ту, що Довбуш подавав.
Він не чув, що говорили,
Ворухнутись був не в силі,
Зміг би — з книгою б утік.
І забув би все на світі,
Новим змістом строгих літер
Заворожений навек:

— Так!
Це книга з Чорногори! —
Наче хтось йому говорить.
Звільна книгу розгорта.
І схвильовано, врочисто
Кобзаря вірші вогнисті
В кузні батьківській чита.

XI

Сливи, сливи, мов намисто,
У садках між зелен-листом,
І, мов золото, грушки.
Круглі яблука рум'яні
У садках за парканами...
Йдуть до школи пастушки.

Як у сні, промчало літо,
Малювали щічки дітям
Свіжість хвиль і сонця жар.
Та Івану бистру річку,

Сонця ласку, шум смерічки
Заступить зумів «Кобзар».

Йде Івась.

«Кобзар» в торбині.
(Не лишив його у скрині).
А кругом — прекрасний світ:
Поле, ліс,
і ген на небі,
Мов різьба,
карпатський гребінь —
Все мов йшло за ним услід.

Ні! Не йшло!
В душі тремтіло,
Пахло,
мріяло.

дзвеніло —
Рвалось в простір з тісноти.
Все оте врізьбити в слово
Намагався знов і знову,
Та не міг ще слів знайти.

То обдряпана хатина,
То мале дитя під тином,
То ріпник блідий мов смерть —
Мов ті привиди, в уяві.
Й гаснуть всі слова яскраві,
І тіка натхнення геть.

Все ж він чув,
він знав, він бачив,
Що його чуття гарячі,
Мов у кузні горна жар,
Дожидають тільки миті,

